

Akustyka mowy

Synteza mowy

mgr inż. Kuba Łopatka
Katedra Systemów Multimedialnych
Uzupełnienie i prezentacja: dr hab. inż. Józef Kotus

PLAN WYKŁADU

- Pojęcie i ogólny schemat działania syntezy mowy
- Analiza językowa i fonetyczna
- Podejścia do syntezy sygnału mowy
- Synteza formantowa
- Synteza artykulacyjna
- Synteza konkatenacyjna
- Synteza generatywna
- Modelowanie prozodii
- Zastosowania i przykłady syntezy mowy

SYNTEZA MOWY

Synteza mowy – (ang. TTS - *Text-To-Speech*) – zamiana tekstu w formie pisanej na sygnał akustyczny, którego brzmienie naśladuje brzmienie ludzkiej mowy.

Podstawowe cele syntezy to:

- zrozumiałość treści wypowiedzi,
- naturalność brzmienia.

CECHY DOBREGO SYNTETYZERA

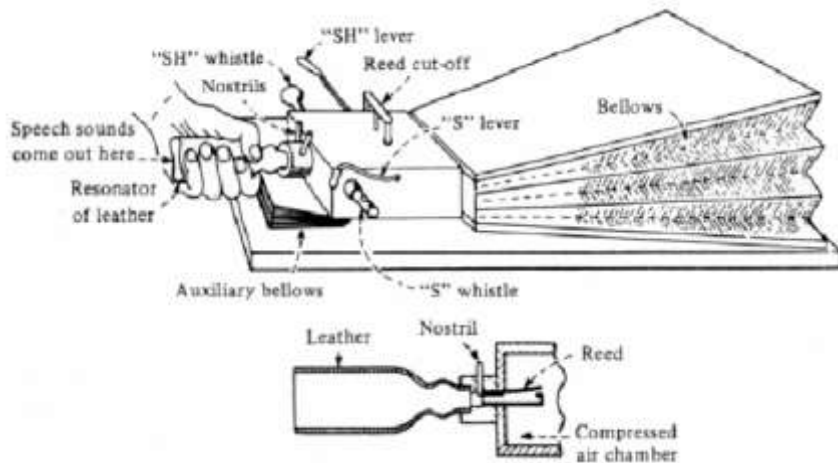
- Stuprocentowa zrozumiałość,
- płynna mowa bez „zająknięć” i słyszalnych niedopasowań,
- poprawna normalizacja tekstu – zamiana skrótów, cyfr itp. na odpowiednie słowa,
- poprawność fonetyczna, także z uwzględnieniem wyjątków,
- różnicowanie wypowiedzi pod względem prozodycznym, poprawny akcent, intonacja,
- miły dla ucha głos lektora.

METODY SYNTEZY

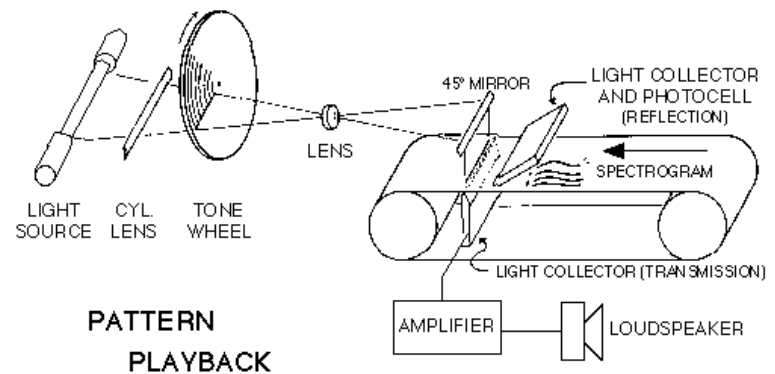
- **Synteza formantowa
(Rule-based, formant synthesis)**
- **Synteza artykulacyjna
(Model-based synthesis)**
- **Synteza konkatencyjna
(Sample-based, concatenative
synthesis)**
- **Synteza generatywna
(Model-based, generative synthesis)**

HISTORIA

Pierwsze syntetyzery –
mechaniczne (von Kempelen
1791)

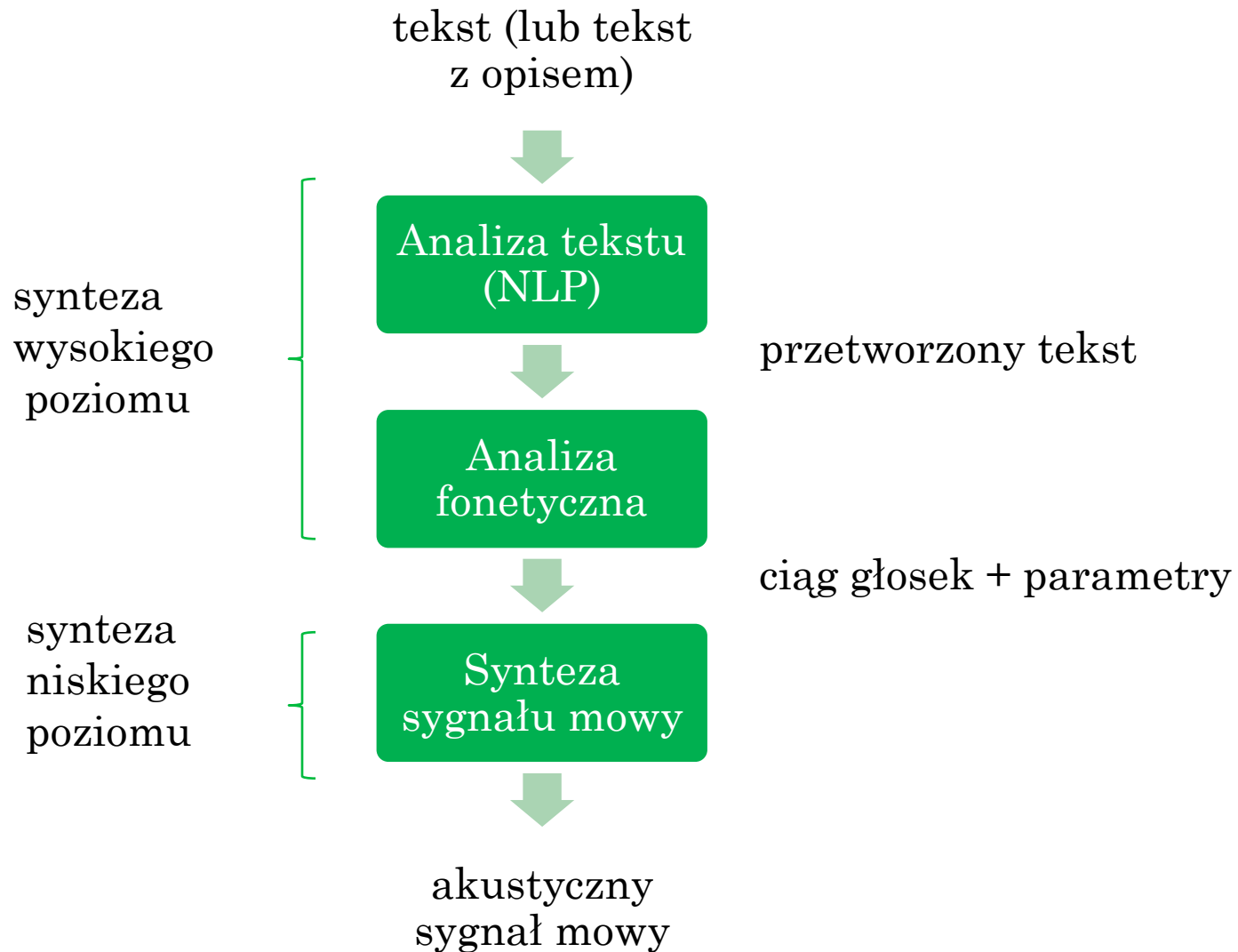
Pattern Playback – 1950 –
maszyna „czytająca”
spektrogram

Pierwszy syntetyzer formantowy – 1964 r.

Później – synteza artykulacyjna i konkatenacyjna

SCHEMAT DZIAŁANIA SYSTEMU TTS

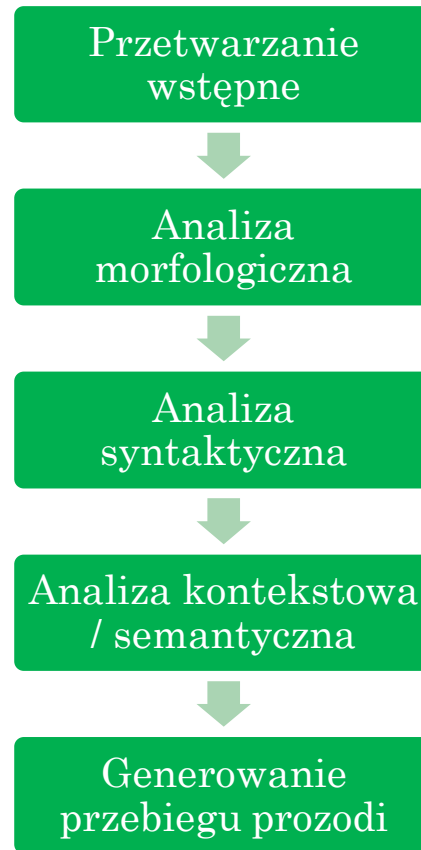
ANALIZA JĘZYKOWA

Pierwszy etap przetwarzania – analiza tekstu. W analizie wykorzystywane są metody z dziedziny przetwarzania języka naturalnego (ang. *Natural Language Processing – NLP*). Zadania wchodzące w skład analizy tekstu wejściowego:

- normalizacja tekstu,
- analiza morfologiczna,
- analiza syntaktyczna,
- analiza semantyczna,
- analiza prozodyczna.

ANALIZA JĘZYKOWA

ANALIZA FONETYCZNA

Zamiana wypowiedzi dostępnej w formie tekstowej na ciąg fonemów.

- uwzględnienie zjawisk fonetycznych obowiązujących w języku (np. utrata dźwięczności, wygłos)
- wyjątki fonetyczne (np. marznąć) i słowa obce → słownik

Należy przyjąć standard opisu głosek (np. alfabet SAMPA, IPA, AS).

KOLEJNE ETAPY PRZETWARZANIA

Zosia dała Stefanowi 5,50 zł.

normalizacja:

zosia dała stefanowi pięć złotych pięćdziesiąt groszy

analiza morfologiczna:

zo·sia da·ła ste·fa·no·wi pięć zło·tych pięć·dzie·siąt gro·szy

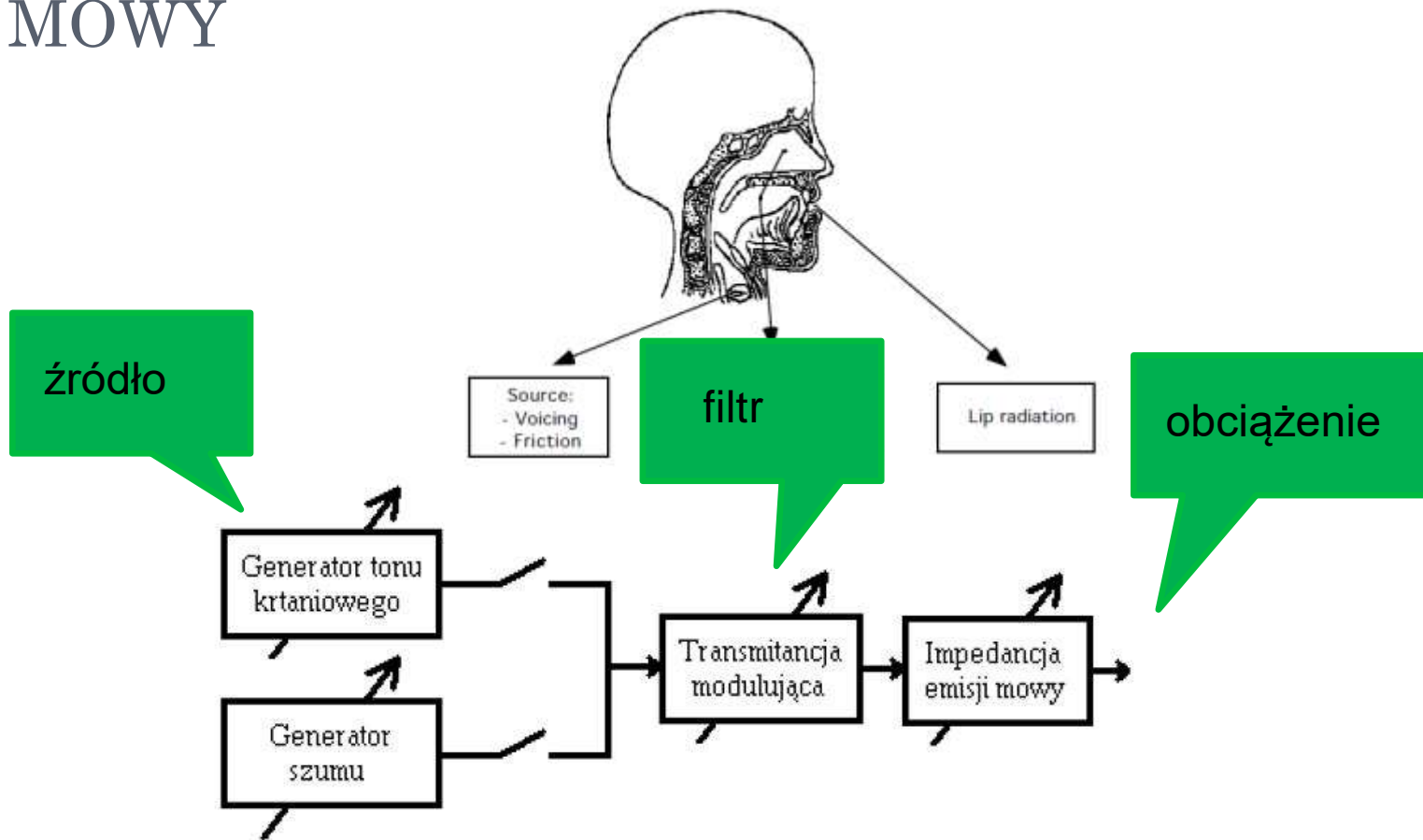
analiza prozodyczna:

zo sia da ła ste fa no wi
pięć zł tych pięć dzie siąt gro szy

analiza fonetyczna:

zośadała stefanowi pięć złotych pięćdziesiąt groszy

SCHEMAT ZASTĘPCZY WYTWARZANIA MOWY

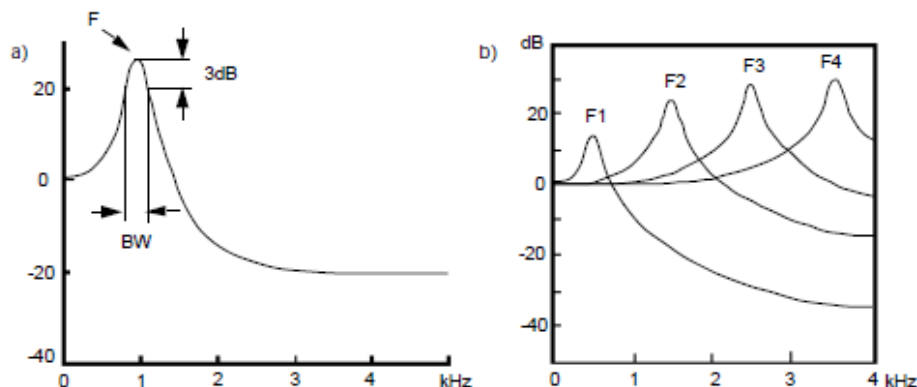
Najpopularniejszą realizację pierwszego podejścia do syntezy jest zastosowanie **modelu źródło-filtr** w celu odwzorowania charakteru widmowego sygnału mowy.

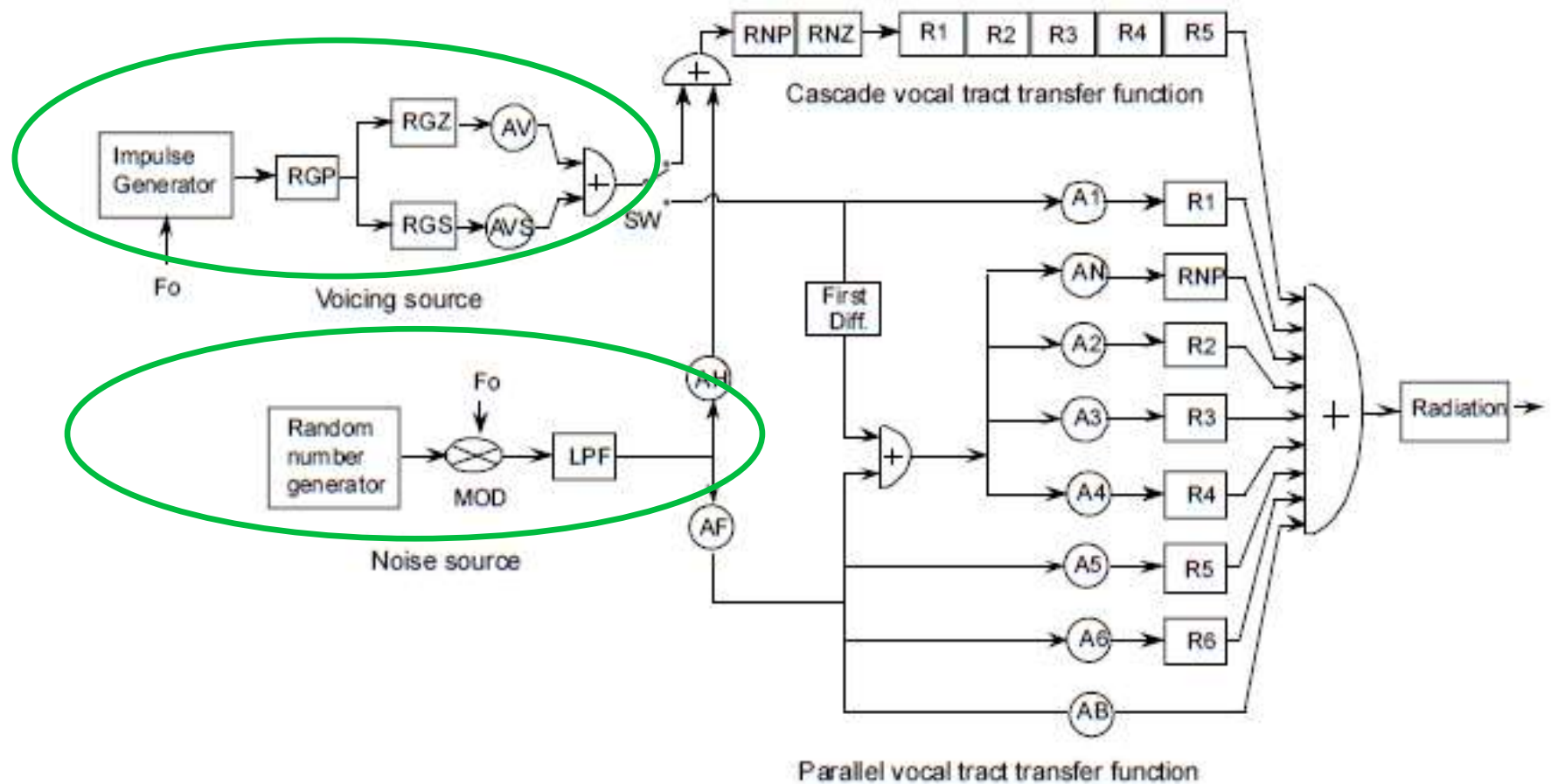
SYNTEZA FORMANTOWA

METODY SYNTEZY

Synteza formantowa – modelowanie traktu głosowego jako połączenie rezonatorów – filtrów elektrycznych (LC) lub cyfrowych. Łączna charakterystyka częstotliwościowa układu filtrów ma być zbliżona do charakterystyki aparatu mowy człowieka. Podejście to ma w założeniu odwzorować formantowy charakter sygnału mowy.

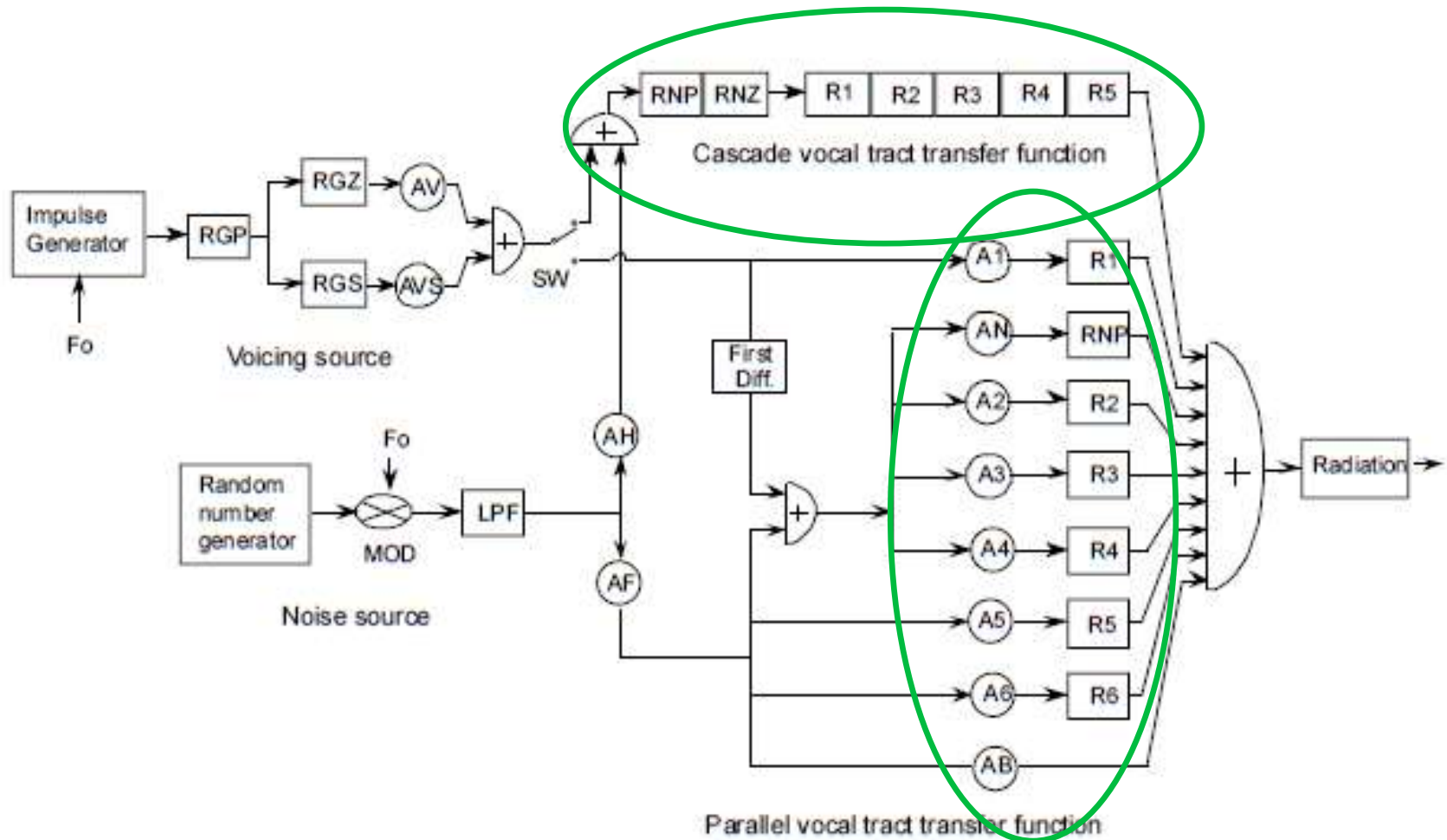

PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Dwa rodzaje pobudzenia: tonalne (dla głosek dźwięcznych) i szumowe (dla bezdźwięcznych i trących)

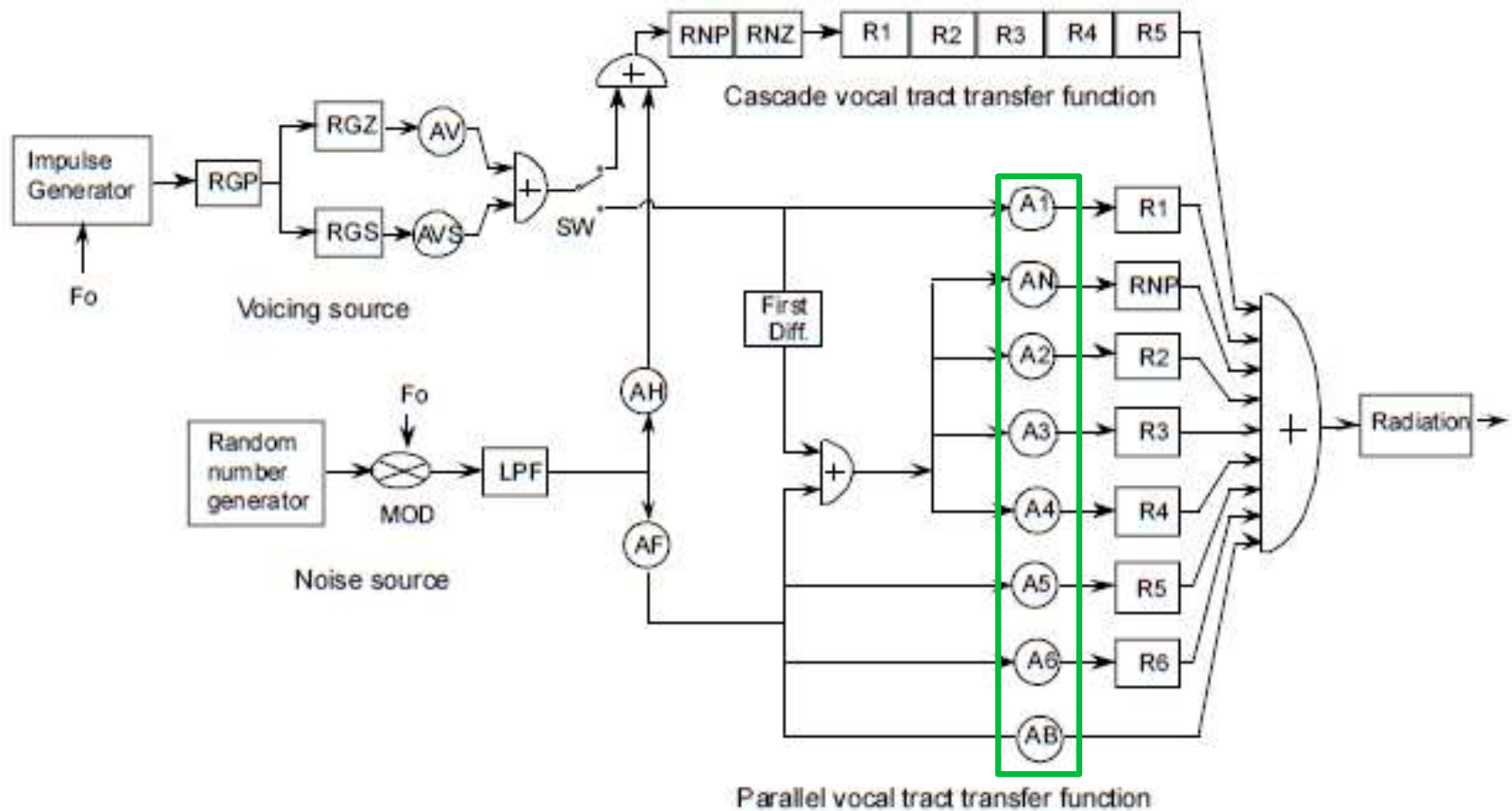
PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Układ filtrów (rezonatorów) połączonych równolegle bądź kaskadowo.

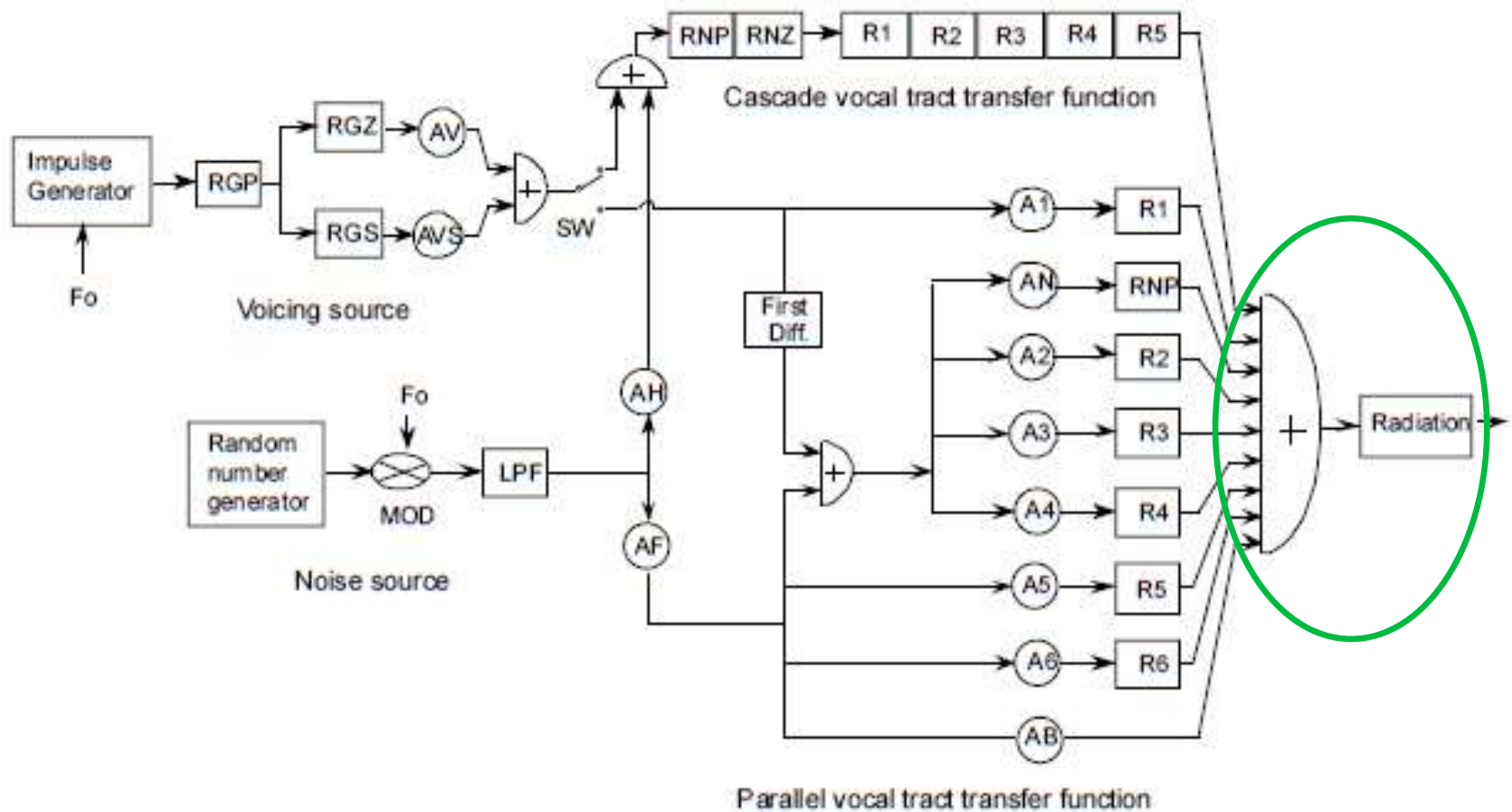

PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Parametrami są wzmacnienia, częstotliwości środkowe i szerokości pasm filtrów modelujących formanty.

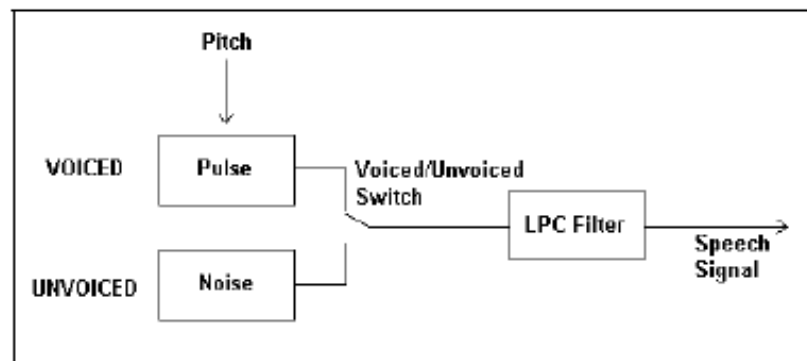
PRZYKŁAD SYNTETYZERA FORMANTOWEGO

Połączenie filtrów tworzy łączną charakterystykę traktu głosowego, obciążoną dodatkowo impedancją emisji mowy.

METODY SYNTEZY - CDN

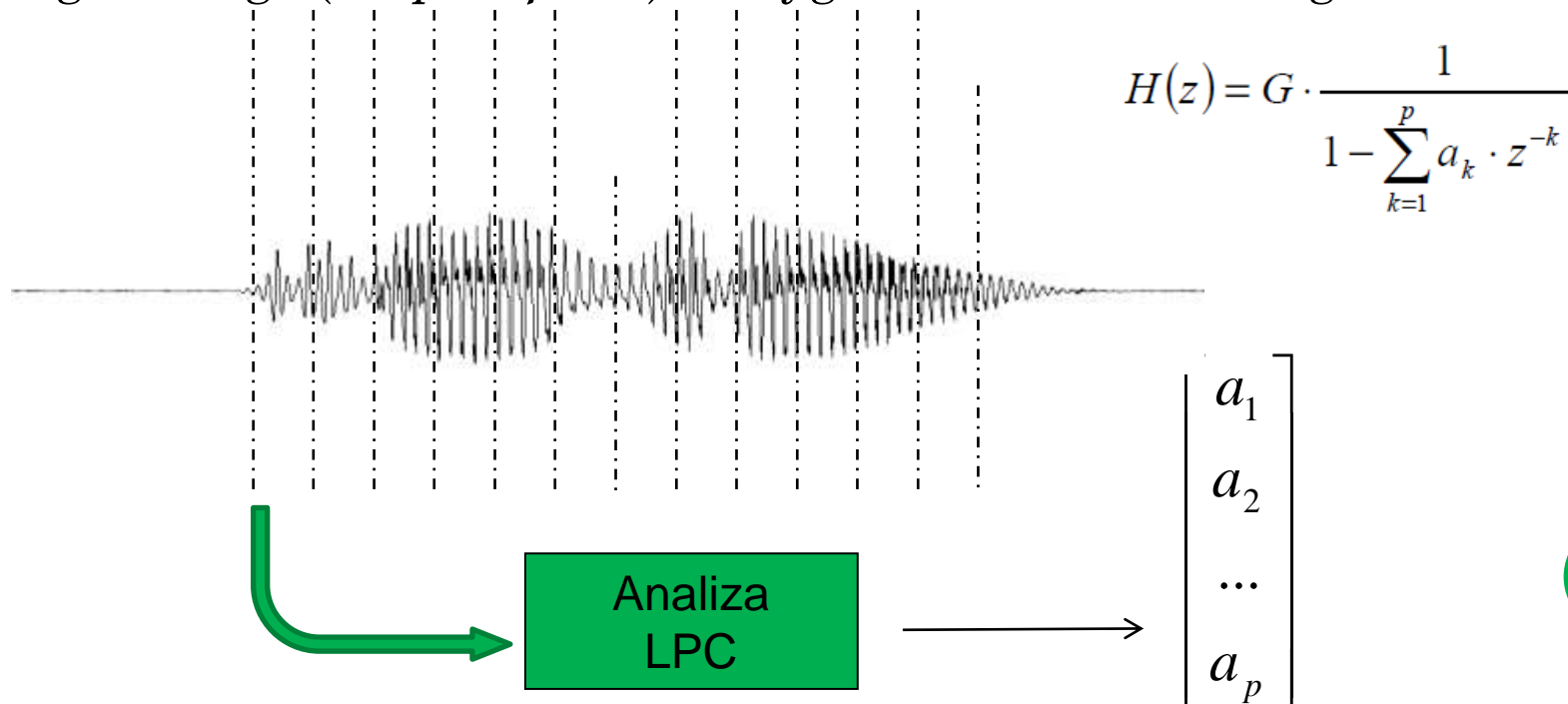
- Synteza LPC – wykorzystuje liniowe kodowanie predykcyjne (ang. LPC – *linear predictive coding*) do odwzorowania charakterystyki przenoszenia traktu głosowego. Metoda LPC pozwala na rozbitcie sygnału mowy na pobudzenie i transmitancję traktu głosowego, modelowaną przez filtr biegunowy (*all-pole filter*).

METODY SYNTEZY

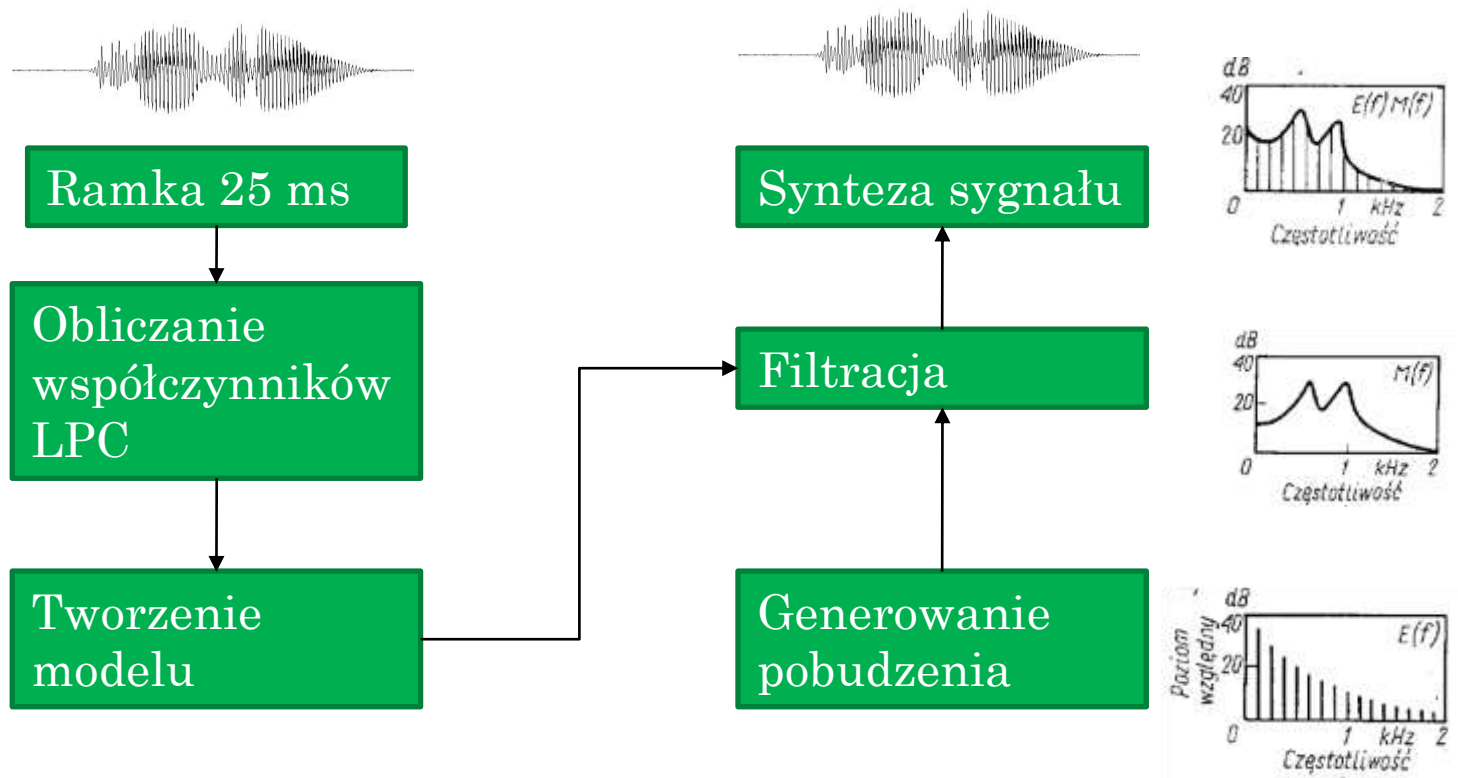
○ LPC – przypomnienie

Liniowe kodowanie predykcyjne (ang. *Linear Predictive Coding* – LPC) – technika analizy sygnału mowy polegająca na przedstawieniu sygnału mowy jako odpowiedzi filtru typu biegunowego (*all-pole filter*) na sygnał tonu krtaniowego.

METODY SYNTEZY

Synteza LPC – schemat działania

SYNTEZA ARTYKULACYJNA

METODY SYNTEZY

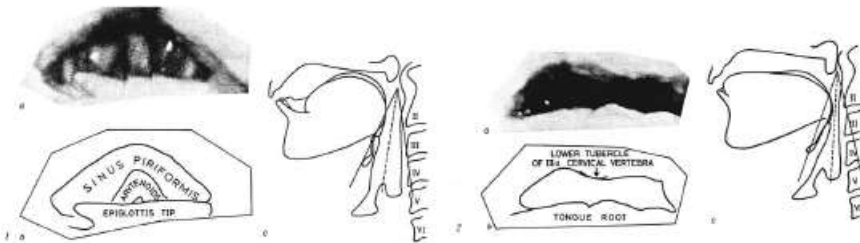
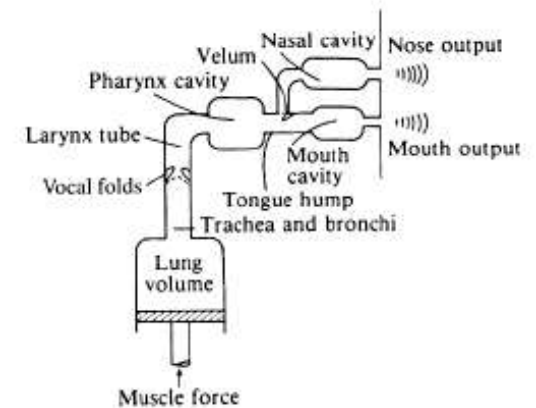
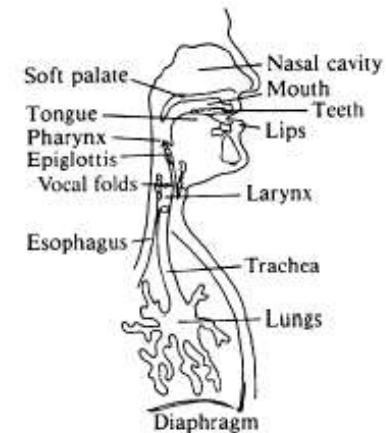
Synteza artykulacyjna:

- polega na fizycznym odwzorowaniu mechanizmu generowania dźwięków mowy,
- wykorzystując modelowanie matematyczne, uwzględnia się zjawiska zachodzące podczas przenoszenia dźwięku przez trakt głosowy.
- Charakter generowanego sygnału zmienia się w zależności od parametrów, takich jak wymiary i ustawienia poszczególnych organów mowy.
- Metoda jest w założeniu wierniejsza od formantowej, ale dalece bardziej skomplikowana.

METODY SYNTEZY

Synteza artykulacyjna:

- modelowanie geometrii traktu głosowego
- pozyskanie parametrów na drodze analizy przekroju traktu głosowego, rezonansu magnetycznego itp.

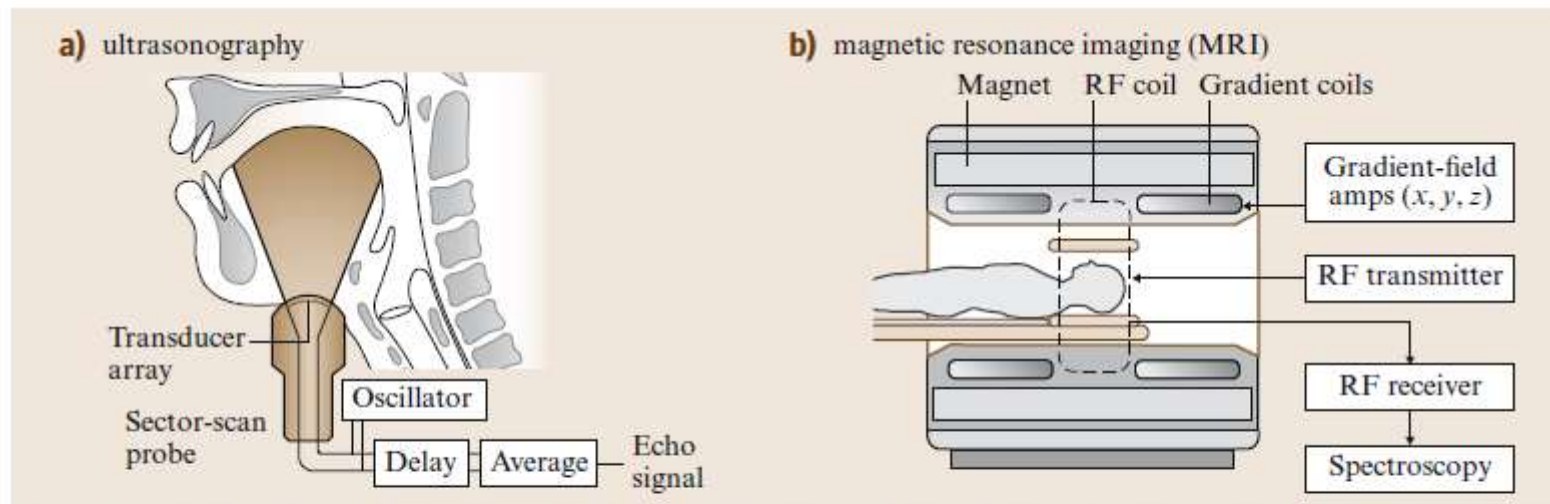

METODY SYNTEZY

Synteza artykulacyjna:

- o pozyskanie parametrów na drodze analizy przekroju traktu głosowego, rezonansu magnetycznego itp.

Fig. 2.18a,b Medical imaging techniques. (a) Ultrasound scanner uses an array of transmitters and receivers to detect echo signals from regions where the ultrasound signals reflect strongly such as at the tissue-air boundaries on the tongue surface. (b) Magnetic resonance imaging (MRI) generates strong static magnetic field, controlled gradient fields in the three directions, and radio-frequency (RF) pulses. Hydrogen atoms respond to the RF pulses to generate echo signals, which are detected with a receiver coil for spectral analysis

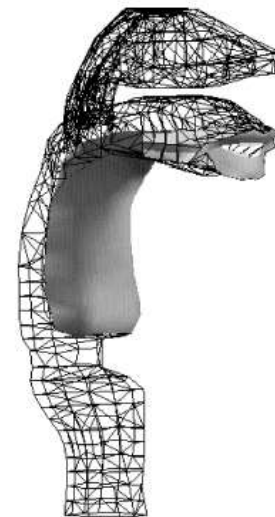
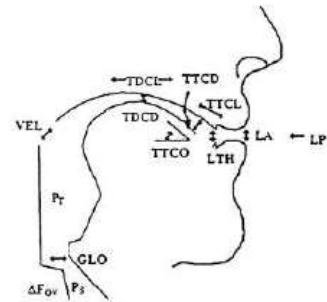
METODY SYNTEZY

Przykładowe parametry dwuwymiarowego modelu artykulacyjnego:

LP	lip protrusion
LA	lip aperture
TDCL	tongue dorsum constrict location
TDCD	tongue dorsum constrict degree
LTH	lower tooth height
TTCL	tongue tip constrict location
TTCD	tongue tip constrict degree
TTCO	tongue tip constrict orientation
VEL	velic aperture
GLO	glottal aperture
Ps	subglottal pressure
Pt	transglottal pressure
$\Delta F0v$	change in virtual fundamental frequency

Trójwymiarowy model traktu głosowego

SYNTEZA KONKATENACYJNA

METODY SYNTEZY

Synteza konkatenacyjna:

- łączenie (konkatenacja) wypowiedzi z nagranych fragmentów głosu lektora (segmentów) zawierających słowa, sylaby lub złączenia głosek.
- Jest dość często spotykana metoda syntezy, dająca wysoką zrozumiałość i naturalność brzmienia.
- Dla poprawnego działania konkatenacyjnego systemu TTS konieczne jest zebranie bazy segmentów obejmujących cały system fonetyczny języka.

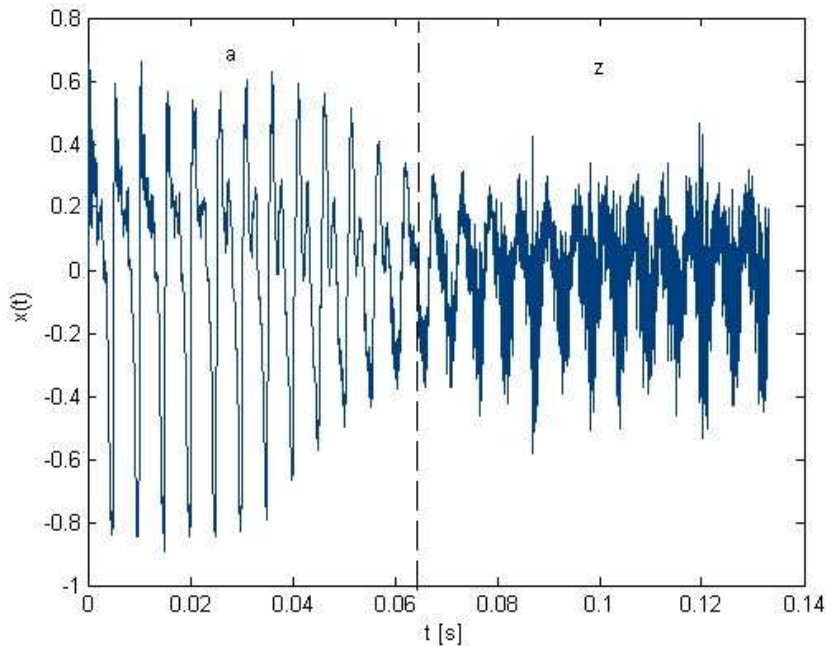
WYBÓR SEGMENTÓW

Segmenty możliwe do wykorzystania w syntetyzerze konkatencyjnym:

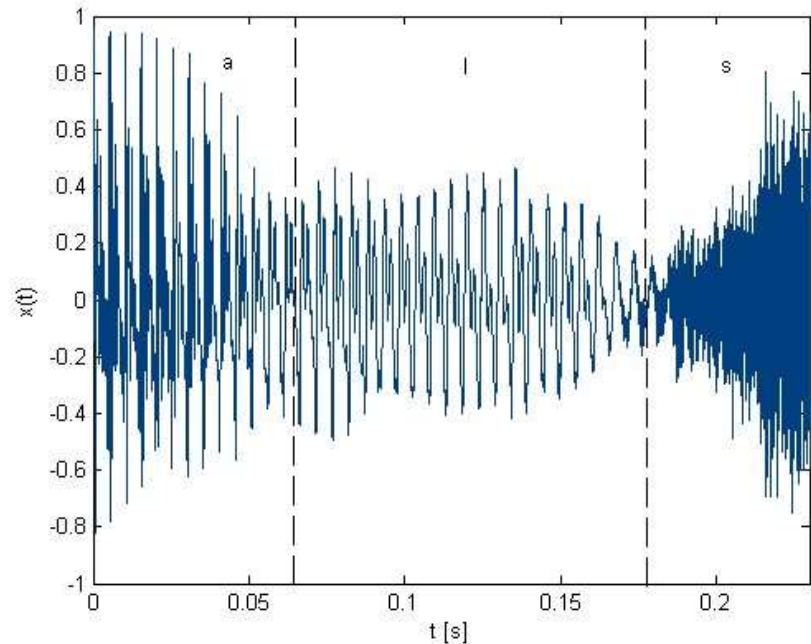
- fonem (głoska),
- difon,
- trifon,
- sekwencja fonemów,
- półsylaba
- sylaba,
- wyraz,
- zdanie.

dłuższe segmenty → lepsza jakość → obszerniejsza baza

PRZYKŁADOWE SEGMENTY

difon – połączenie dwóch głosek
liczba difonów w j. polskim – $37^2=1369$

trifon – połączenie 3 głosek
liczba trifonów – $37^3=50653$

DIFONY

Brzmienie głoski jest bardzo mocno zależne od głosek poprzednich i następnych (**koartykulacja**).

Difony zawierają przejście między dwoma głoskami wraz ze stanami ustalonymi obu głosek.

Składanie wypowiedzi z difonów:

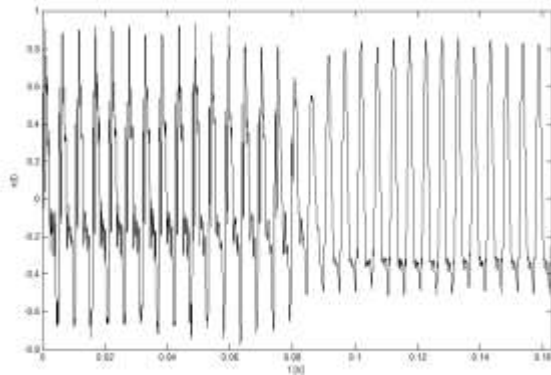
Zosia dała Stefanowi 5,50 zł.

#-z,z-o,o-ś,ś-a,a-d,d-a,a-ł,ł-a,a-s,s-t,t-e,e-f,f-a,a-n,n-o,o-w,w-i,i-p,p-j,j-ę,ę-dź,dź-z,z-ł,ł-o,o-t,t-y,y-h,h-p,p-j,j-e,e-ń,ń-dź,dź-e,e-ś,ś-ą,ą-d,d-g,g-r,r-o,o-sz,sz-y,y-#

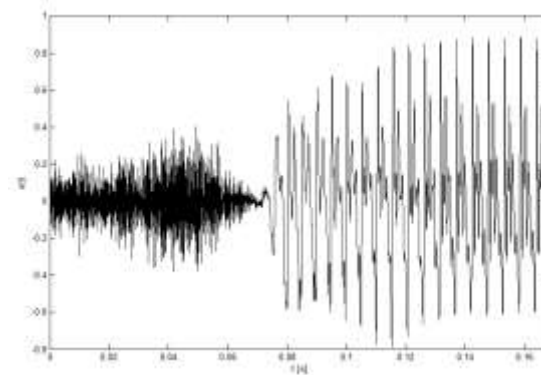
DIFONY

Przykłady difonów

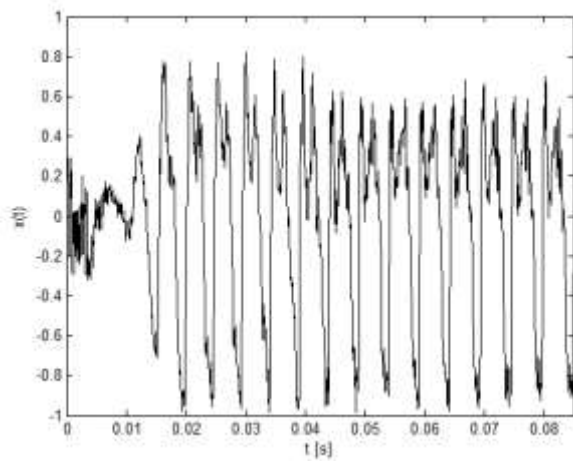
a-m

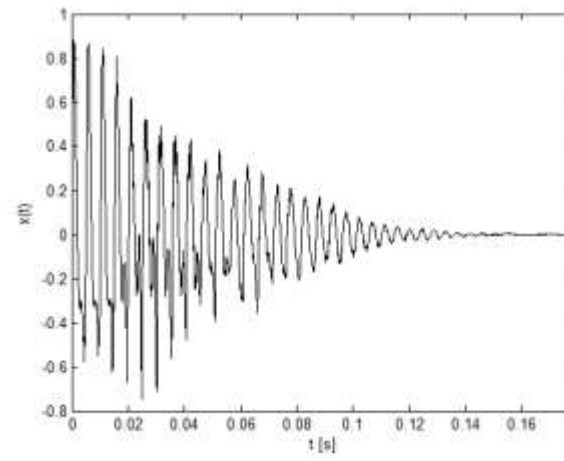
SZ-O

t-e

n-#

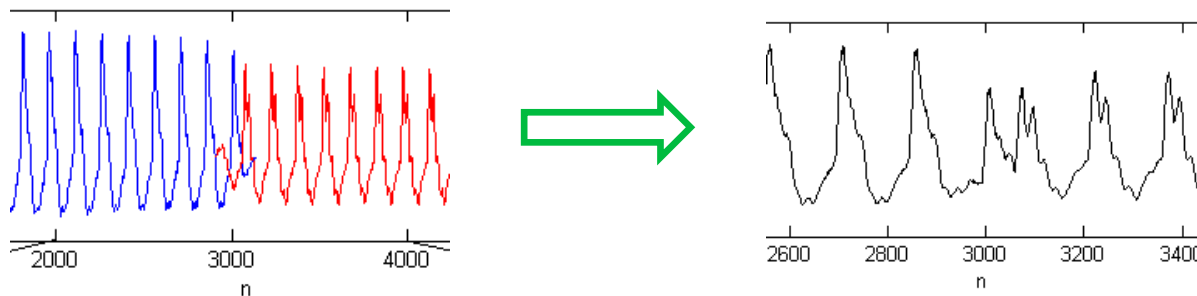

DIFONY

- Fazy początkowe i końcowe

dla optymalnego połączenia difonów fazy początkowe i końcowe difonów (dla dźwięcznych głosek) powinny być zgodne.

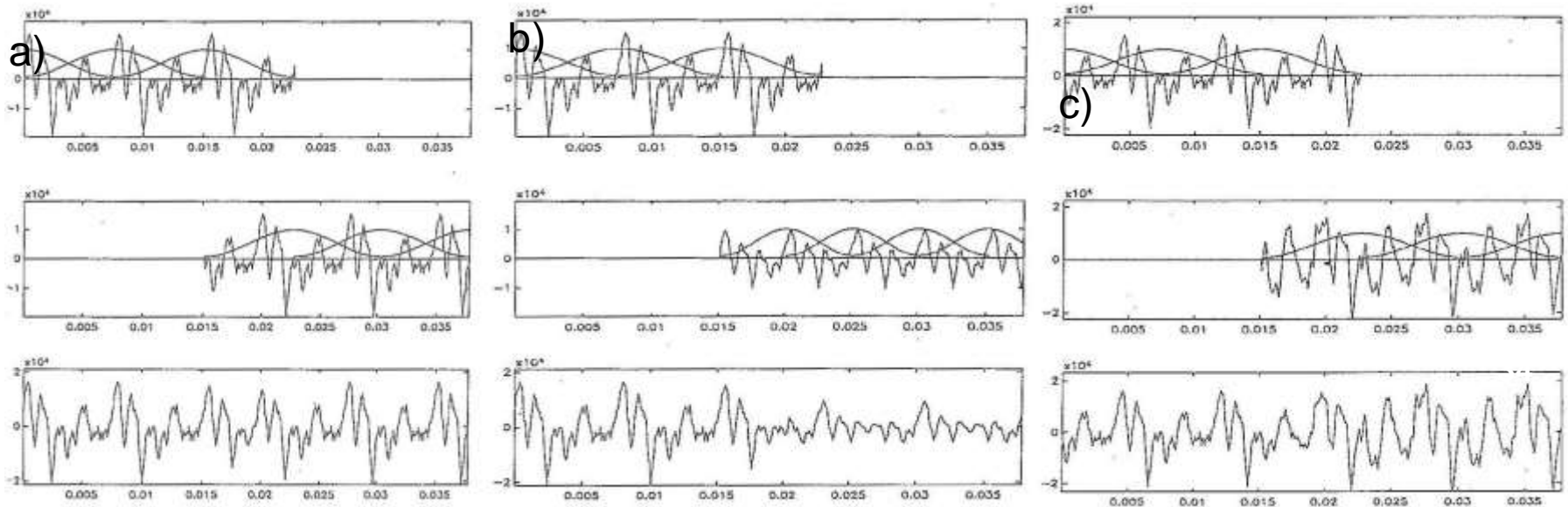
- Próbką przejścia

dla poprawnego połączenia difonów konieczna jest znajomość próbki, na którą przypada przejście między fonemami.

DIFONY - NIEDOPASOWANIE

Po połączeniu difonów możliwe jest niedopasowanie:

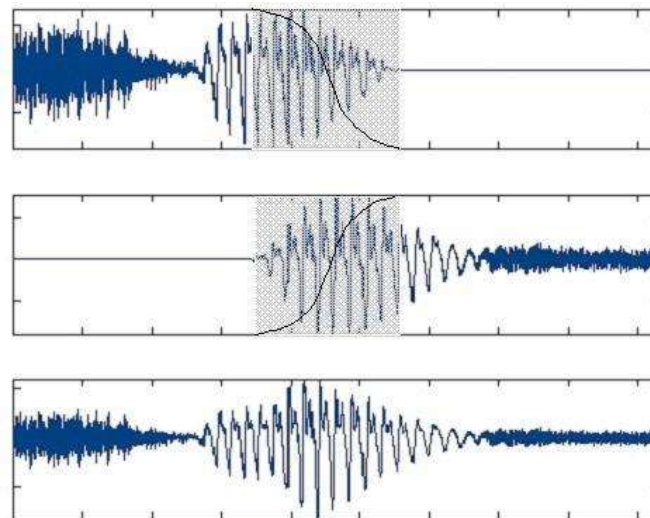
- a) fazy (różne fazy)
- b) tonu podstawowego (różna wysokość)
- c) obwiedni widmowej (różne brzmienia głosek)

KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

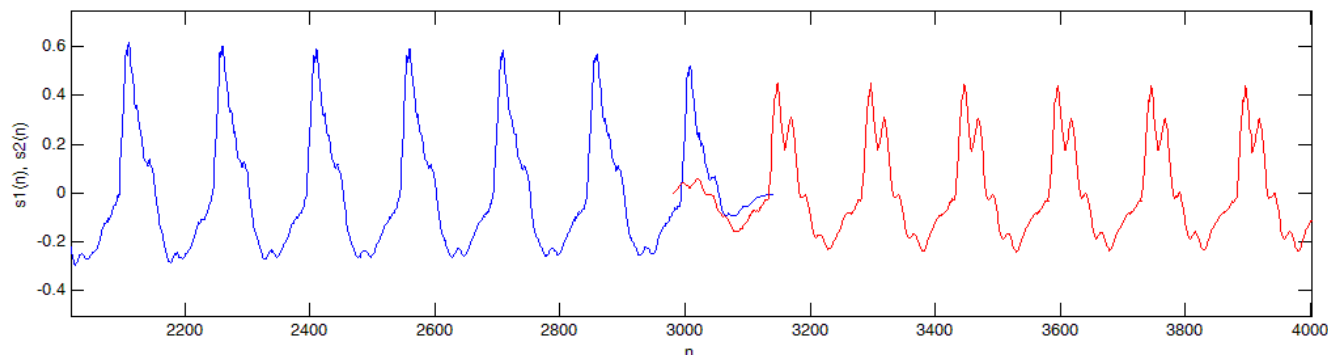
- przemiksowanie (*cross-fade*)
  - zapewnia przejście gładkie pod względem barwy (naturalna interpolacja)
  - zmiana zakładki powoduje zmianę tempa wypowiedzi
  - możliwe problemy z niedopasowaniem fazy
  - przy różnych okresach podstawowych sąsiednich difonów występuje dwugłos

KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

- PSOLA (*Pitch-Synchronous OverLap and Add*) – połączenie zgodnie z okresem podstawowym. Kolejny difon jest dołączany w miejscu, gdzie rozpoczynałby się kolejny okres podstawowy sygnału. Zapewnia ciągłość tonu podstawowego i w przypadku zgodności faz początkowych i końcowych – również ciągłość fazy.

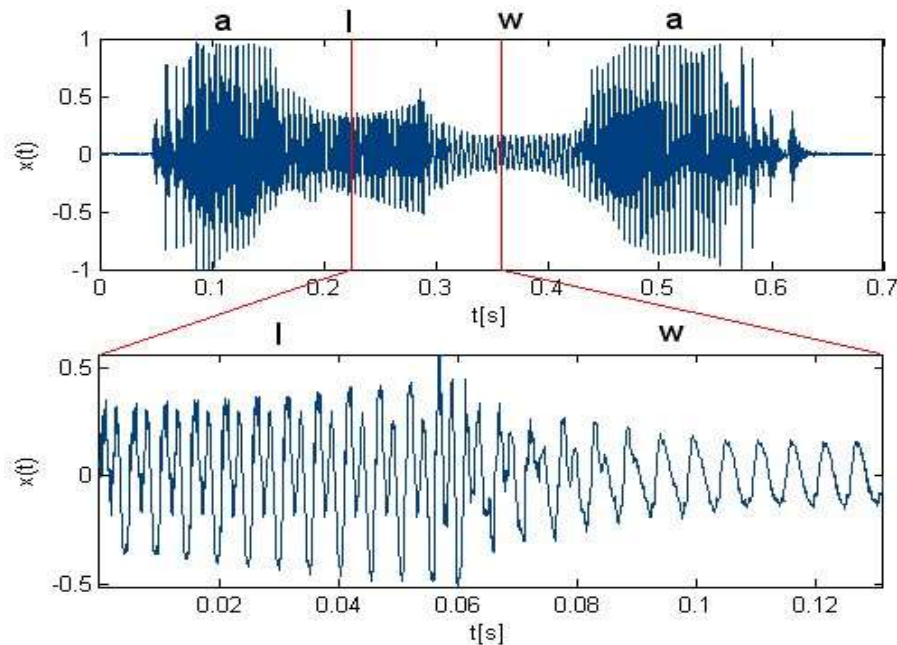
KONKATENACJA

Metody konkatencji difonów:

- MBROLA (*Multi-Band Resynthesis OverLap and Add*)
  - stosowanie dodatkowego przetwarzania na bazie segmentów (offline) w celu uzyskania lepszego dopasowania łączonych difonów. Dzięki przetwarzaniu zapewnione jest dopasowanie tonu podstawowego, fazy i obwiedni widmowej difonów.

DIFONY – NAGRANIE I EKSTRAKCJA

Nagranie difonów – konieczny materiał językowy zawierający wszystkie połączenia głosek. Możliwe wykorzystanie logatomów – jednostek pozbawionych znaczenia. Należy zwrócić uwagę na równomierną barwę głosu i wysokość tonu.

DIFONY - NAGRANIE

Materiał językowy:

- same difony – zbyt trudne do wymówienia
- wyrazy zawierające difony – niebezpieczeństwo akcentowania ale łatwiejsza wymowa
- logatomy – wyrazy pozbawione znaczenia, ułatwia „automatyczne” czytanie przez lektora.

difon	logatom
#-j	
j-e	jej
e-d%x	
d%x-e	dzędź
e-m	mem
m-y	mym
y-d	dyd
d-o	dod
o-m	mom
m-u	mum

WYGŁADZANIE WIDMOWE DIFONÓW

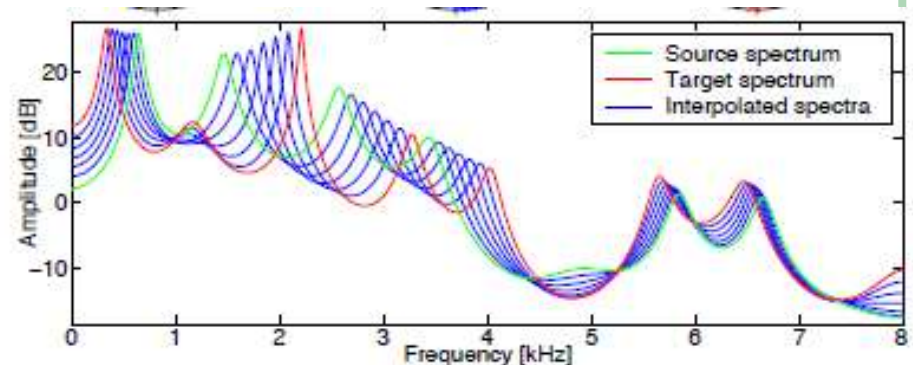
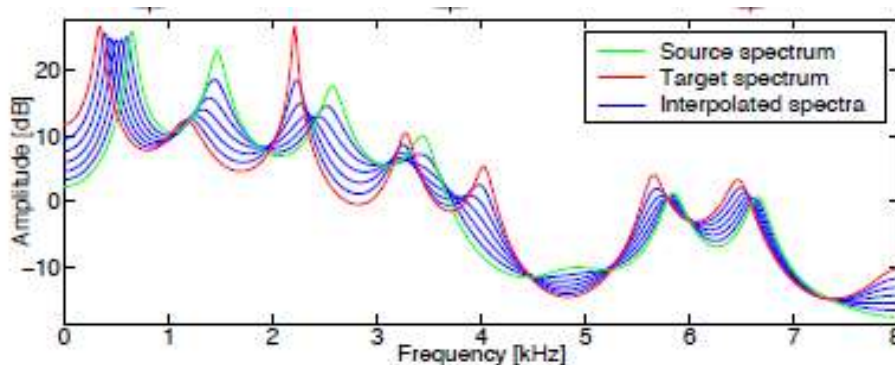
Sąsiednie difony mają różne brzmienie
→ niedopasowanie obwiedni widma.

Celem wygładzania widmowego jest znalezienie
pośrednich obwiedni widm, interpolujących widma
dwóch sąsiadujących difonów.

Ważne jest zachowanie częstotliwości formantowych

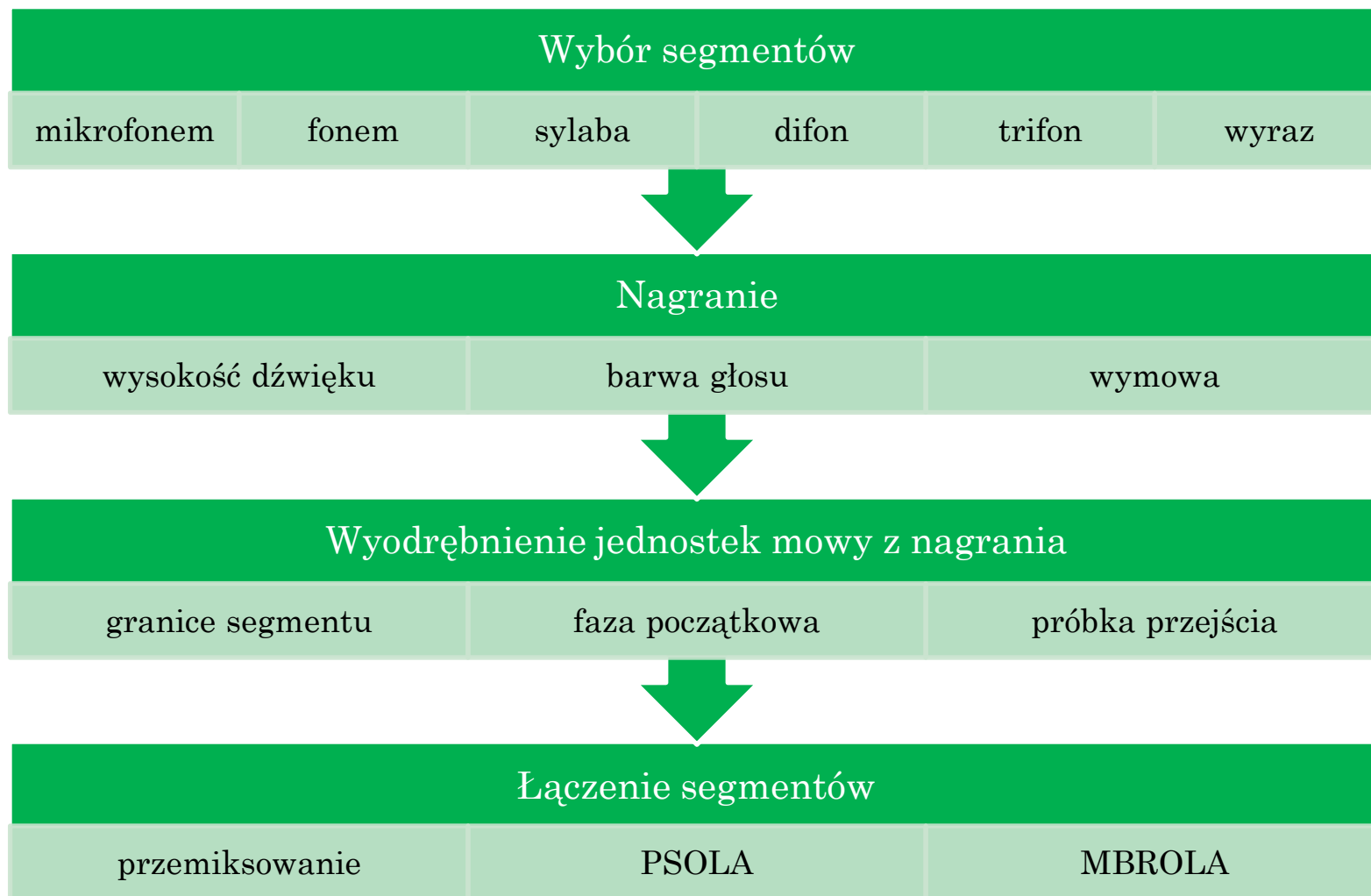
X Źle interpolowana obwiednia widma

✓ Dobrze interpolowana obwiednia widma

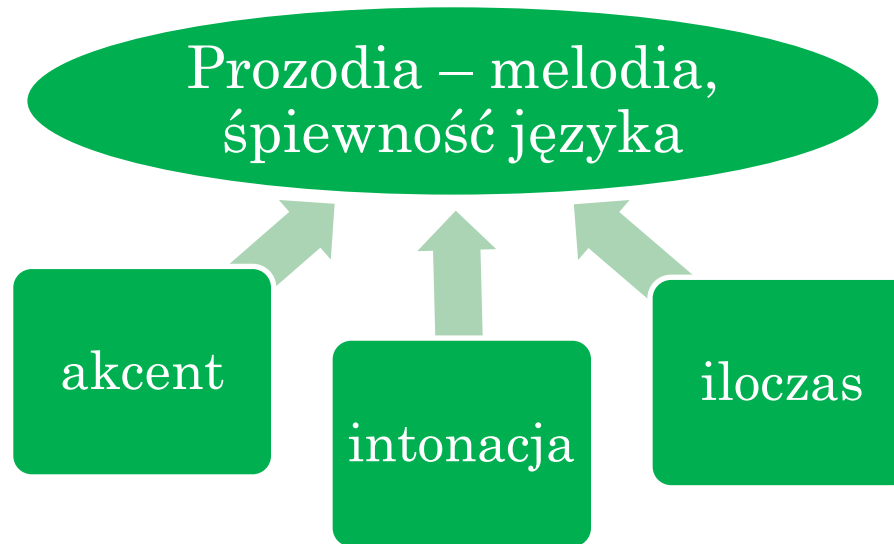

SYNTEZA KONKATENACYJNA „W PIGUŁCE”

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Odwzorowanie prozodii jest konieczne dla naturalnego brzmienia syntetyzowanego sygnału. Bez jej kształtowania synteza brzmi jak „głos robota”.

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

W syntezie konkatenacyjnej kształtowanie prozodii wypowiedzi możliwe jest dzięki zastosowaniu odpowiednich algorytmów przetwarzania sygnału:

- zmiany częstotliwości podstawowej f_0 (*pitch shifting*)
- zmiany czasu trwania (*time stretching*)
- przetwarzanie dynamiki

Akcent

- Zmiana f_0 - podwyższenie lub obniżenie tonu
- Zmiana amplitudy - zwiększona intensywność
- Zmiana czasu trwania - wydłużenie samogłoski

Intonacja

- Zmiana f_0 - np. obniżenie tonu na końcu zdań oznajmujących i podniesienie na końcu zdań pytających

Iloczas

- Zmiana czasu trwania – przyspieszenie lub zwolnienie tempa wypowiedzi, wydłużenie akcentowanych samogłosek

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Algorytmy – zmiana czasu trwania i wysokości tonu jednostek mowy:

- resampling
- TD-PSOLA – Time-Domain *Pitch-Synchronous OverLap and Add*
- FD-PSOLA – *Frequency-Domain Pitch-Synchronous OverLap and Add*
- wokoder fazowy – *phase vocoder*

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

TD-PSOLA

Powtarzanie ramek sygnału

→ wydłużenie.

Omijanie ramek sygnału

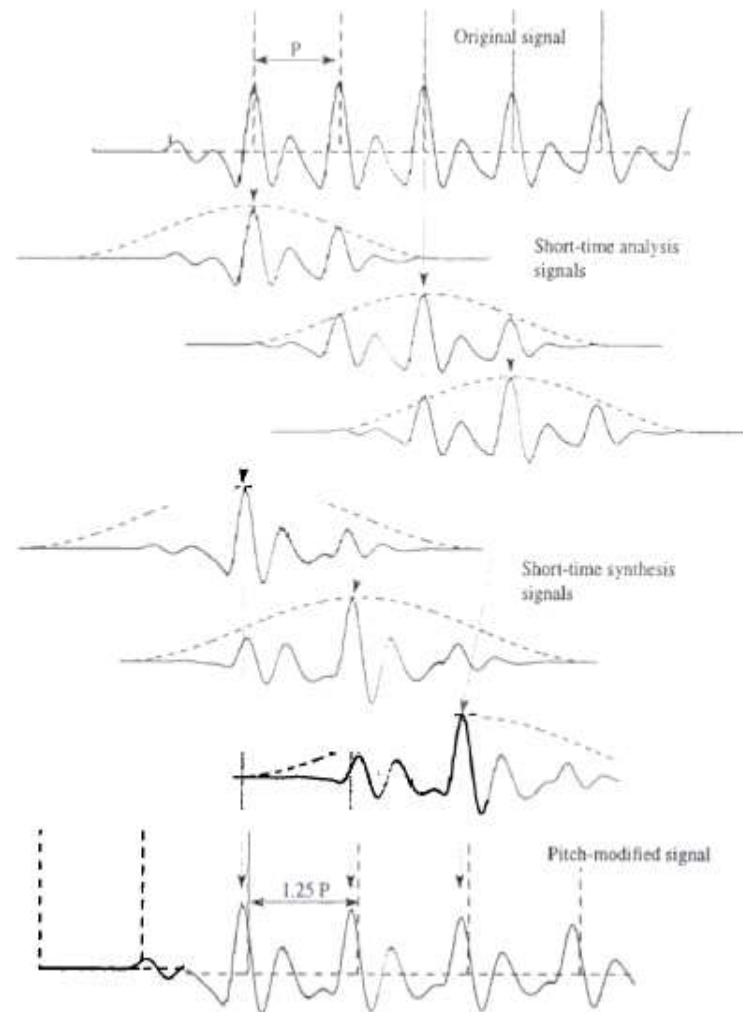
→ skrócenie.

Ramki rozmieszczone rzadziej

→ obniżenie f_0

Ramki rozmieszczone częściej →

podwyższenie f_0

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

FD-PSOLA

- Synchroniczne pobieranie ramek sygnału
- Obliczanie transformaty Fouriera kolejnych ramek.
- Wyznaczanie obwiedni widmowej w celu rozłożenia widma sygnału na charakterystykę traktu głosowego i widmo okresowego pobudzenia.
- Modyfikacja widmowa pobudzenia w celu modyfikacji częstotliwości podstawowej.
- Wymnożenie zmodyfikowanego widma pobudzenia przez wcześniej wyznaczoną obwiednię widmową.
- Obliczenie odwrotnej transformaty Fouriera i resynteza sygnału, z ewentualnym powtarzaniem lub eliminacją ramek, jeśli zachodzi potrzeba modyfikacji czasowej.

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

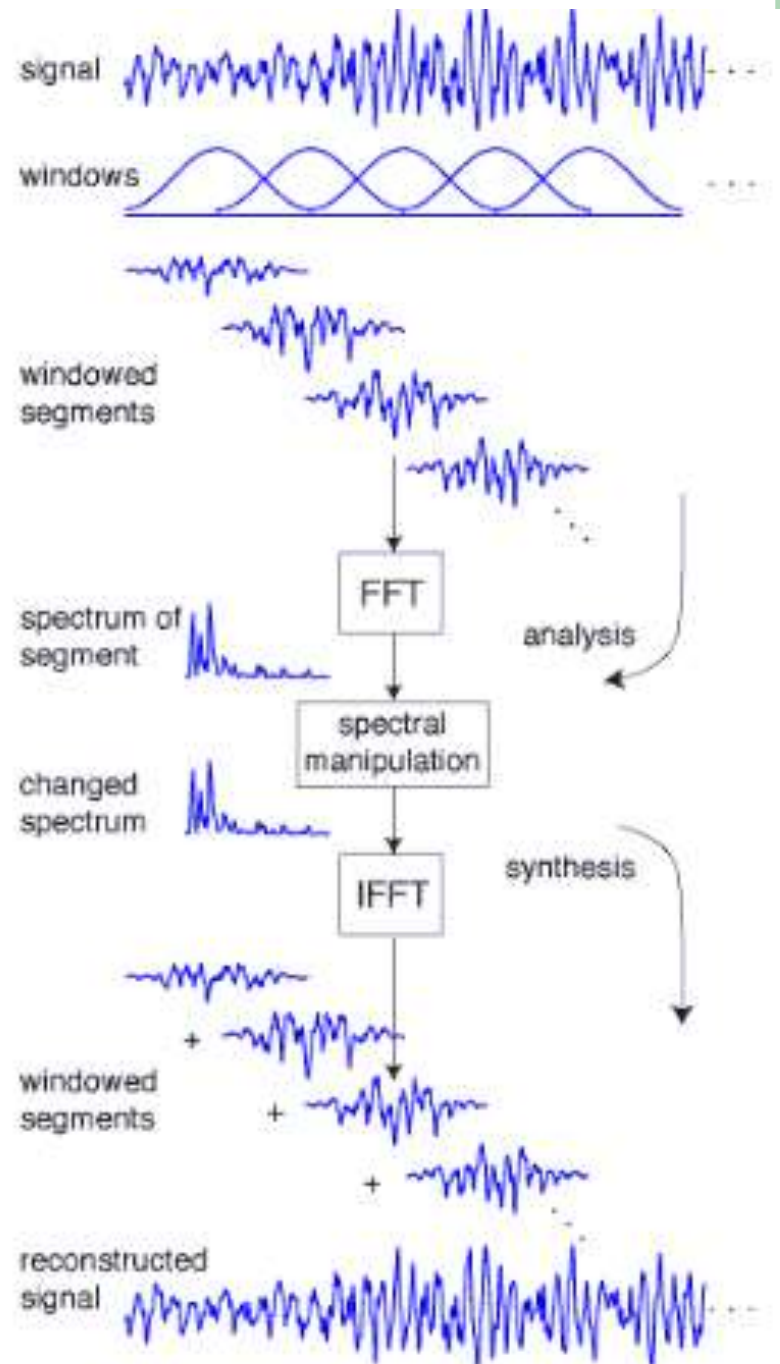
Wokoder fazowy

Modyfikacja częstotliwościowa:

- Modyfikacja czasowa
- Przeprobkowanie
- Korekcja obwiedni widmowej

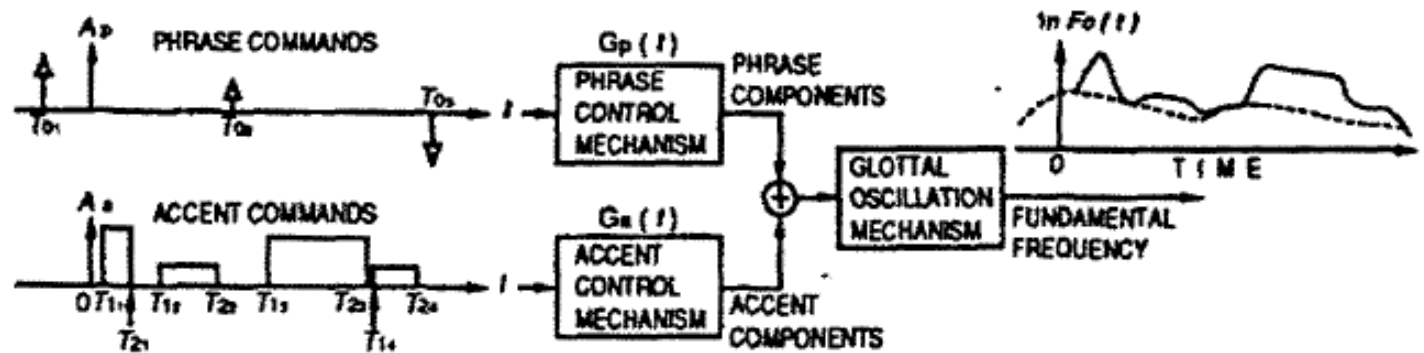
Problemy:

- Rozmywanie transjentów
- Efekt *phasera*

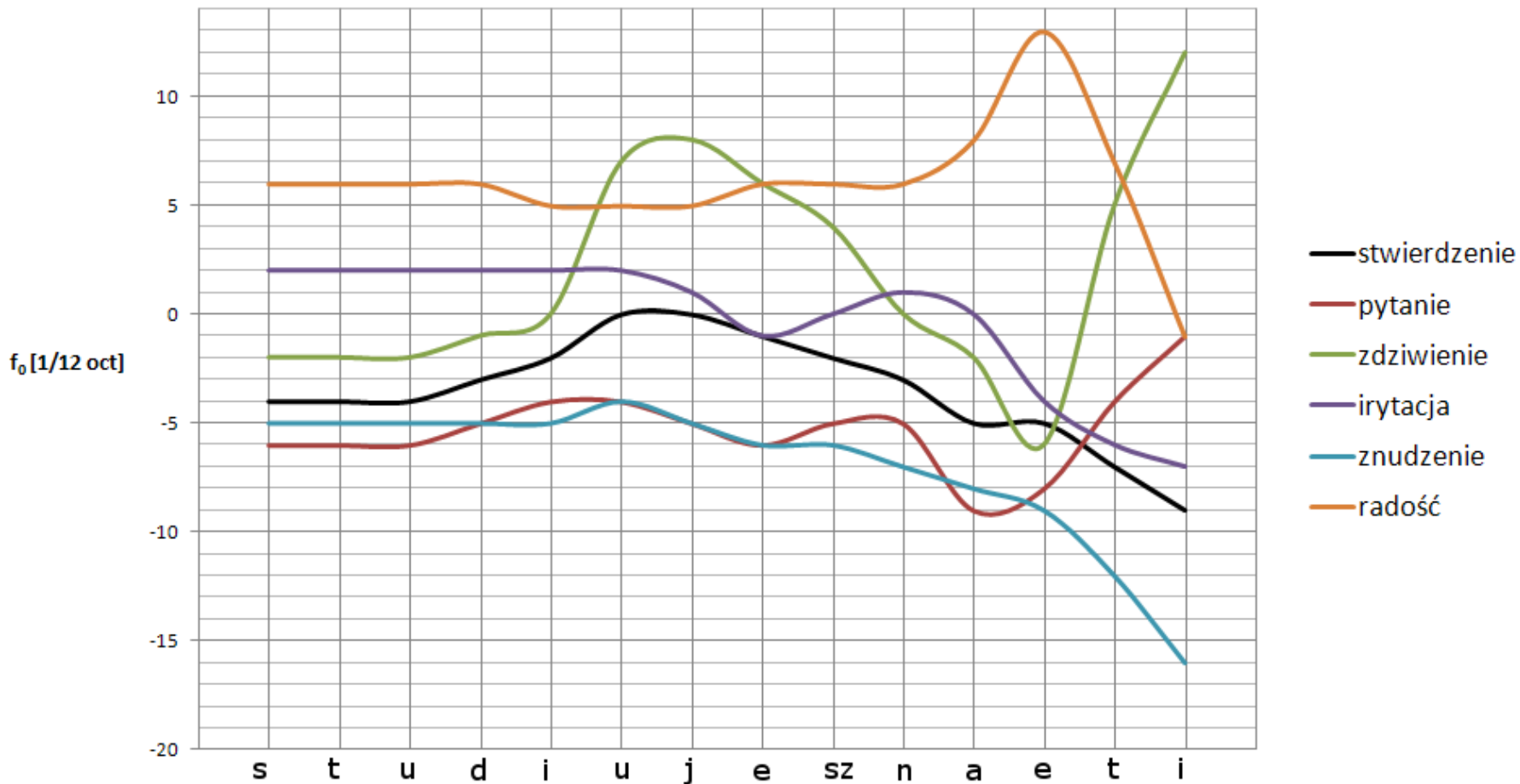
KONTUR INTONACYJNY

Model Fujisaki – tworzenie konturu intonacyjnego wypowiedzi jako złożenia składowych wynikających z akcentu i intonacji.

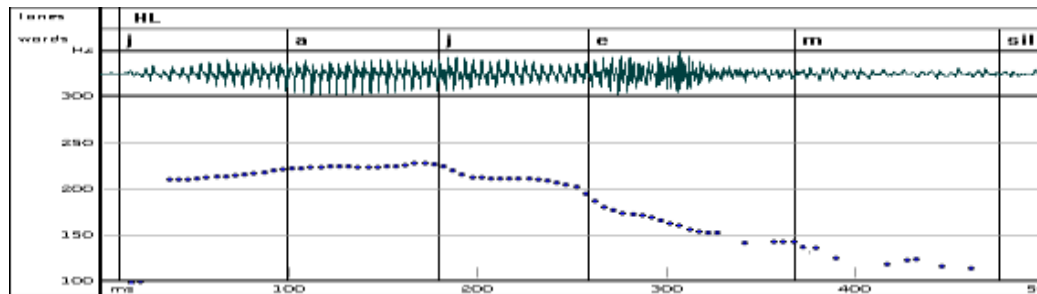

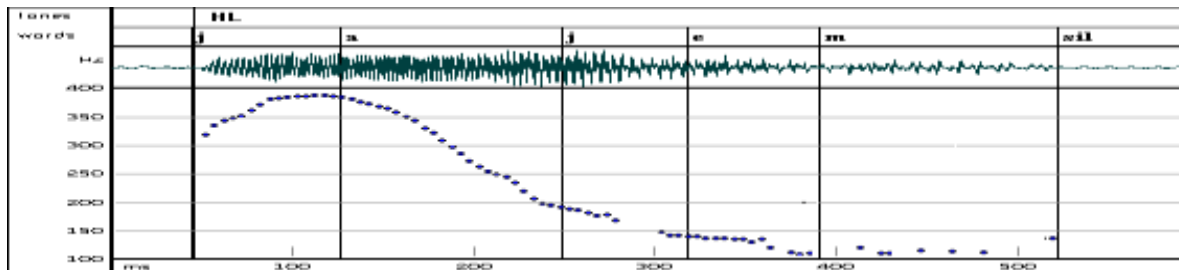
KONTUR INTONACYJNY

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

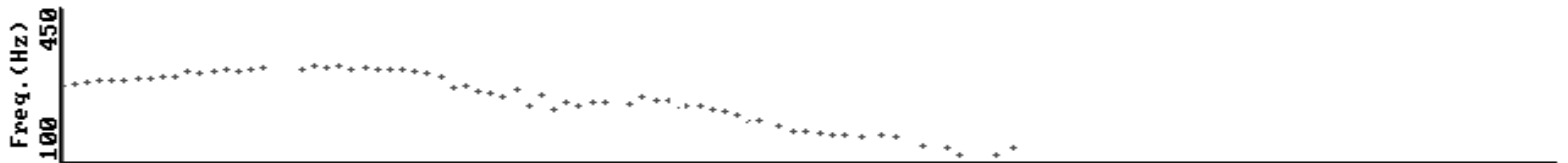
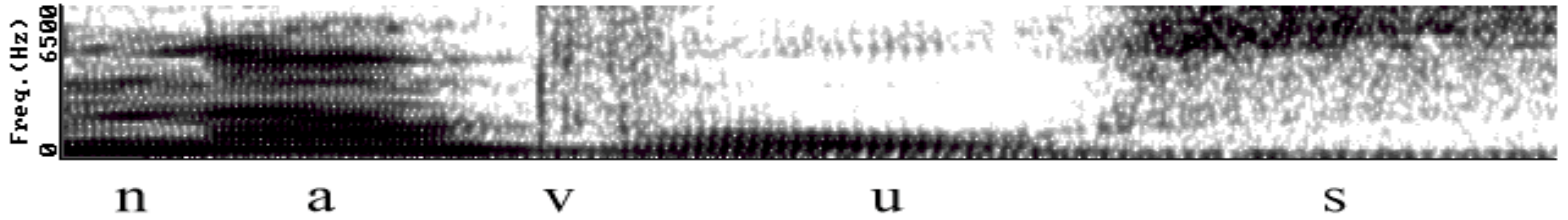
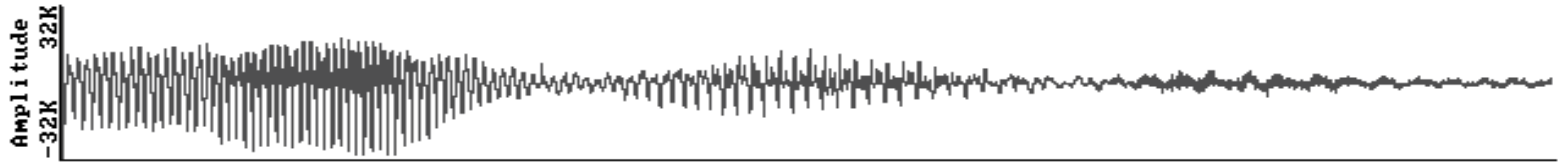

Przebieg częstotliwości podstawowej w wypowiedzi *ja jem.*

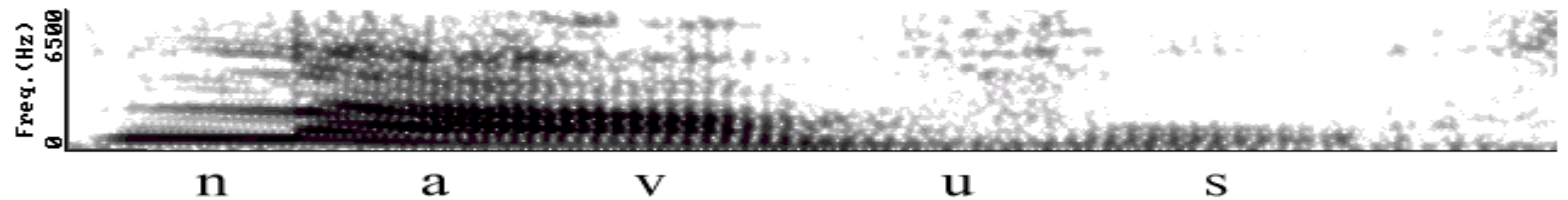

Przebieg częstotliwości podstawowej w wypowiedzi *jajem.*

źródło – Demenko G. – System syntezy mowy polskiej...

nawóz

na wóz

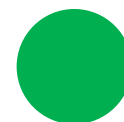
KSZTAŁTOWANIE ENERGII ARTYKULACYJNEJ

energia artykulacyjna $\neq$ głośność
wzmocniony szept $\neq$ krzyk

Wyznaczniki zwiększonej energii artykulacyjnej:

- zwiększenie amplitudy
- wydłużenie samogłosek
- podwyższenie częstotliwości podstawowej (5Hz/dB)
- przesunięcie pierwszego formantu w górę (3,5Hz/dB)

Aby uwzględnić wszystkie zmiany w widmie można obliczyć funkcję przejścia między poziomami głośności (np. głośnym i cichym) i wykorzystać ją do zmiany energii artykulacyjnej.

KSZTAŁTOWANIE PROZODII

Kształtowanie akcentu

- Akcent w języku polskim jest z reguły paroksytoniczny (dominuje akcent na przedostatniej sylabie).
- Ma charakter mieszany toniczo-dynamiczny.

W związku z tym akcentowanie sylaby wiąże się z:

- podniesieniem (lub obniżeniem) tonu
- wydłużeniem głóski
- wzmocnioną energią artykulacyjną

SYNTEZA KORPUSOWA

Synteza korpusowa – (ang. *unit selection*)

- wariant syntezy konkatenacyjnej.
- W bazie przechowywane są segmenty o różnej długości (np. temat i końcówka słowa).
- Do konkatenacji wypowiedzi wybierane są możliwie najdłuższe segmenty.
- Dzięki temu możliwe jest uzyskanie bardzo wysokiej jakości dla często występujących w języku słów.

SYNTEZA GENERATYWNA

SYNTEZA GENERATYWNA

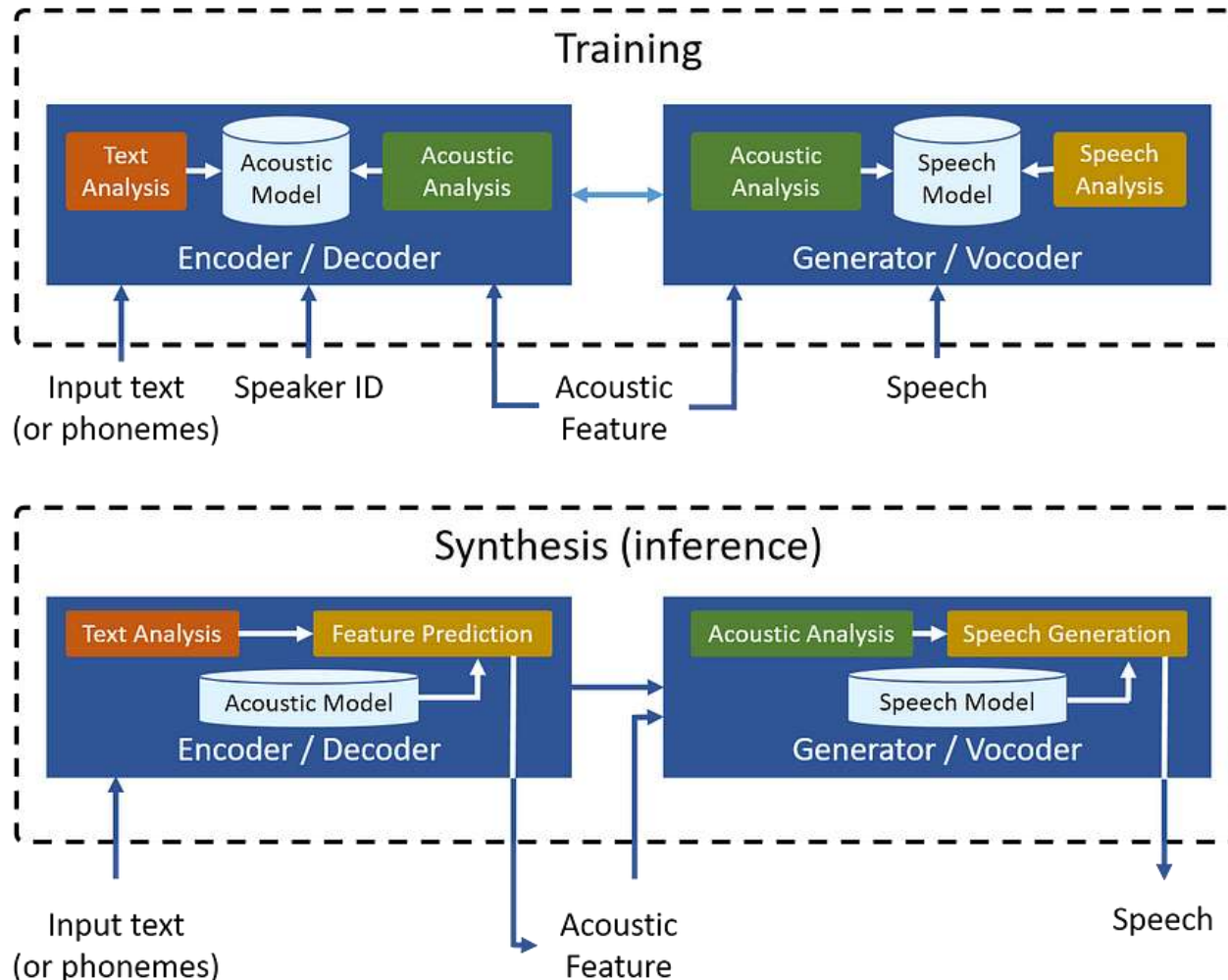
- Dynamiczny rozwój technik głębokiego uczenia doprowadził do powstania nowej techniki generowania sygnału mowy, nazywanej metodą generatywną.
- W technice tej wynikiem działania jest ciąg próbek sygnału mowy. Z definicji nie dochodzi do łączenia wcześniej przygotowanych segmentów mowy.
- Metoda ta nie posiada wad i problemów spotykanych w metodzie konkatencyjnej, z tego powodu zyskuje coraz większą popularność.
- Zasada działania metody generatywnej jest zbliżona do działania metody parametrycznej, typowej dla wokoderów.

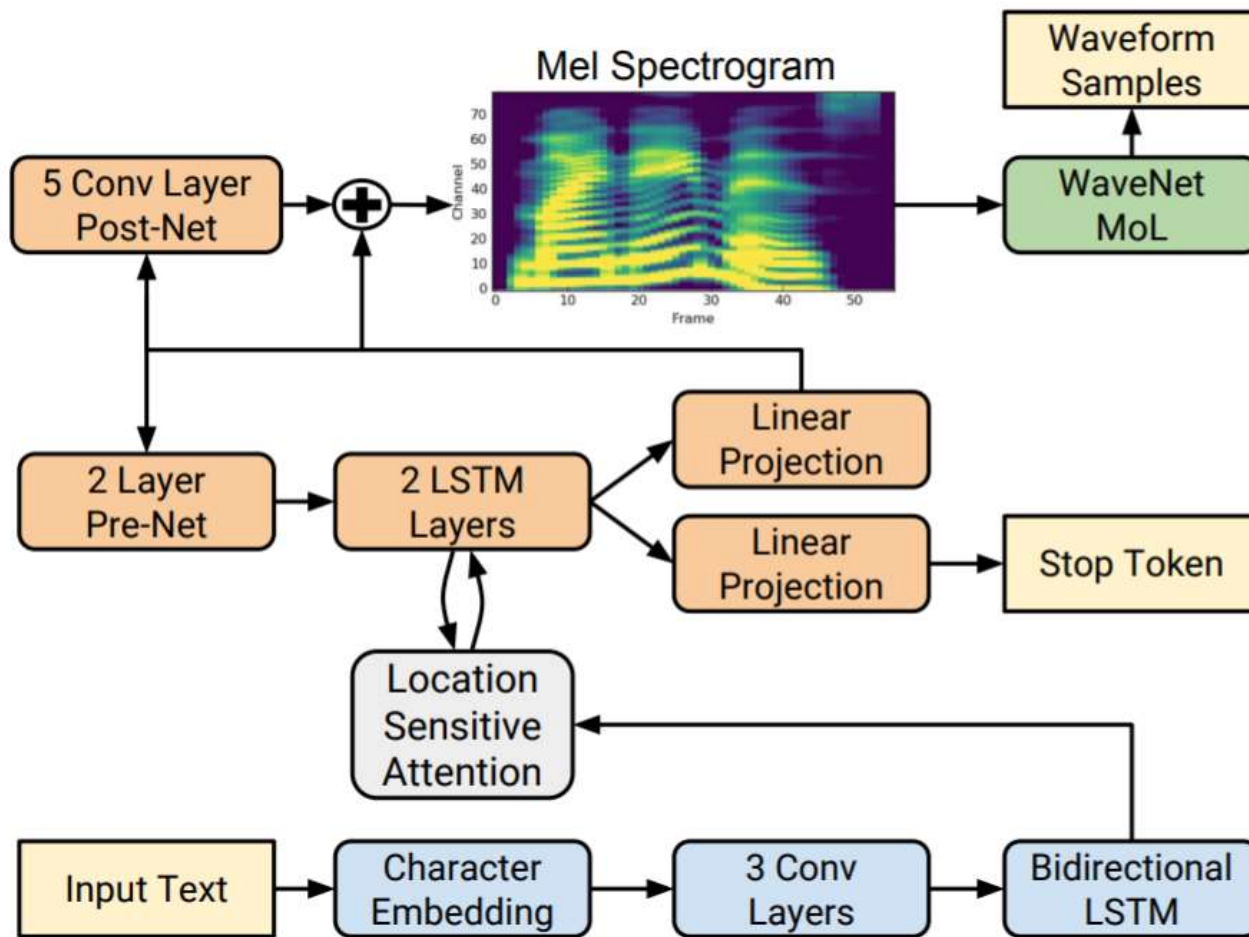
SYNTEZA GENERATYWNA

- W dużym uproszczeniu, system generatywnej syntezy mowy składa się dwóch sieci neuronowych.
- Sieć pierwsza, to predykcyjna sieć neuronowa, której zadaniem jest przewidywanie kolejnych sekwencji stanów na podstawie znaków wejściowych oraz spektrogramów parametrów mel-cepstralnych.
- Wyniki pierwszej sieci neuronowej są następnie wykorzystywane przez drugą sieć neuronową, której zadaniem jest generowanie próbek dźwięku mowy na podstawie wytypowanych przez pierwszą sieć wektorów zawierających parametry mel-cepstralne.

SYNTEZA GENERATYWNA

SYNTEZA GENERATYWNA

SYNTEZA GENERATYWNA

System	MOS
Parametric	3.492 $\pm$ 0.096
Tacotron (Griffin-Lim)	4.001 $\pm$ 0.087
Concatenative	4.166 $\pm$ 0.091
WaveNet (Linguistic)	4.341 $\pm$ 0.051
Ground truth	4.582 $\pm$ 0.053
Tacotron 2 (this paper)	4.526 $\pm$ 0.066

CECHY DOBREGO SYNTETYZERA

- Stuprocentowa zrozumiałość,
- płynna mowa bez „zająknięć” i słyszalnych niedopasowań,
- poprawna normalizacja tekstu – zamiana skrótów, cyfr itp. na odpowiednie słowa,
- poprawność fonetyczna, także z uwzględnieniem wyjątków,
- zróżnicowanie wypowiedzi pod względem prozodycznym, poprawny akcent, intonacja,
- miły dla ucha głos lektora.

MOS - MEAN OPINION SCORE

- Subiektywny współczynnik jakości dźwięku lub wizji po kompresji, dekompresji lub transmisji.
- Metody określania MOS zostały unormowane przez Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny (ITU) w zaleceniu ITU-T P.800

Rating	Quality	Distortion
5	Excellent	Imperceptible
4	Good	Just perceptible, but not annoying
3	Fair	Perceptible and slightly annoying
2	Poor	Annoying, but not objectionable
1	Bad	Very annoying and objectionable

ZASTOSOWANIA SYNTEZY MOWY

- Urządzenia dla osób niewidomych: mówiące telefony, palmtopy itp.,
- mówiące avatary na stronach internetowych, czasem prowadzące dialog z użytkownikiem,
- urządzenia i programy edukacyjne,
- udźwiękowienie stron WWW, aplikacji, filmów z napisami itp.
- **Asystent głosowy**
- Aktualnie metody syntezy mowy rozwijane są przez korporacje: Google, Amazon, Apple, Microsoft...

Syntetyzery polskie:

IVONA (twórcy: Michał Kaszczuk i Łukasz Osowski), ...
SYNTALK

SYNTEZA SYGNAŁU MOWY

Można wyróżnić 4 podejścia do syntezy sygnału mowy:

- .....
.....;
- .....
.....;
- .....
.....
- .....
.....

SYNTEZA SYGNAŁU MOWY

Można wyróżnić 4 podejścia do syntezy sygnału mowy:

- Odwzorowanie widma sygnału mowy – .....
.....;
- Fizyczne odwzorowanie mechanizmów wytwarzania mowy – .....;
- Wykorzystanie nagranych próbek sygnału mowy – .....
.....
- Wykorzystanie uczenia maszynowego
.....

SYNTEZA SYGNAŁU MOWY

Można wyróżnić 4 podejścia do syntezy sygnału mowy:

- Odwzorowanie widma sygnału mowy – metoda formantowa, synteza LPC;
- Fizyczne odwzorowanie mechanizmów wytwarzania mowy – metoda artykulacyjna;
- Wykorzystanie nagranych próbek sygnału mowy – metoda konkatencyjna.
- Wykorzystanie uczenia maszynowego – metoda generatywna

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ!